Ми висвітлимо ваші професійні здобутки
№ 3(25)
2026
ISSN 3041-1254 Online
Успіхи і досягнення у науці

УДК 342.9:336.71

https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-3(25)-421-435

Світлак Ірина Іванівна доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін Вінницького навчально-наукового інституту економіки Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця, https://orcid.org/0000-0002-4408-6868

Сухоребра Тетяна Іванівна доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, https://orcid.org/0000-0002-2918-4574

Мазурик Святослав Володимирович кандидат юридичних наук, адвокат, м. Запоріжжя, https://orcid.org/0009-0002-0955-1733

ПРИНЦИП СПІВМІРНОСТІ У ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: БАЛАНС ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті здійснено теоретико-правовий аналіз принципу співмірності як засадничого принципу державного регулювання ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану. Досліджено особливості співвідношення публічного та приватного інтересів у сфері фінансових правовідносин, а також обґрунтовано значення принципу пропорційності для визначення допустимих меж втручання держави у права та законні інтереси учасників ринку фінансових послуг. Наголошено, що в умовах повномасштабної війни публічний інтерес об'єктивно набуває пріоритетного значення, оскільки пов'язаний із забезпеченням фінансової стабільності, економічної безпеки держави та безперебійного функціонування фінансової системи. Водночас навіть за таких умов державне втручання не може бути свавільним і має здійснюватися виключно на підставі закону, з легітимною метою, у необхідному обсязі та з дотриманням вимог співмірності.

Проаналізовано положення національного законодавства, зокрема Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та Закону України «Про адміністративну процедуру», у частині нормативного закріплення принципу співмірності та дефініції публічного інтересу. Окрему увагу приділено правовим позиціям вітчизняних науковців щодо природи публічного інтересу, а також міжнародно-правовим стандартам допустимості обмеження прав людини в

умовах війни, насамперед положенням статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Доведено, що публічний інтерес у сфері фінансових послуг не може зводитися виключно до сукупності приватних інтересів, оскільки має самостійний зміст і відображає потреби держави, суспільства та територіальних громад. Зроблено висновок, що ефективне державне регулювання ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану потребує формування правового механізму, який забезпечуватиме належний баланс між публічними та приватними інтересами на засадах верховенства права, правової визначеності та пропорційності.

Ключові слова: принцип співмірності (пропорційності); публічний інтерес; приватний інтерес; державне регулювання; ринок фінансових послуг; воєнний стан; фінансова безпека; публічне управління; правове регулювання; баланс інтересів; Регулятор; фінансовий сектор.

Svitlak Iryna doctor in juridical sciences, professor, professor of the department of law and humanities, Vinnytsia education and research institute of economics, West Ukrainian National University, Vinnytsia, https://orcid.org/0000-0002-4408-6868

Sukhorebra Tetiana doctor in juridical sciences, Associate Professor, Head of the Department of Law Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics, Vinnytsia, https://orcid.org/0000-0002-2918-4574

Mazurik Svyatoslav Candidate of legal sciences, lawyer, Zaporizhzhia, https://orcid.org/0009-0002-0955-1733

THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN THE STATE REGULATION OF THE FINANCIAL SERVICES MARKET: BALANCING PUBLIC AND PRIVATE INTERESTS UNDER MARTIAL LAW

Abstract. The article provides a theoretical and legal analysis of the principle of proportionality as a fundamental principle of state regulation of the financial services market under martial law. The study examines the specific features of the correlation between public and private interests within financial legal relations and substantiates the significance of the proportionality principle in determining the permissible limits of state interference with the rights and legitimate interests of participants in the financial services market. It is emphasized that under conditions of full-scale war the public interest objectively acquires priority, as it is closely connected with ensuring financial stability, safeguarding the economic security of the state, and maintaining the uninterrupted functioning of the financial system. At the same time, even under such

extraordinary circumstances, state intervention cannot be arbitrary and must be carried out exclusively on a legal basis, pursue a legitimate aim, be necessary in scope, and comply with the requirements of proportionality.

The article analyzes the provisions of national legislation, in particular the Law of Ukraine «On Financial Services and Financial Companies» and the Law of Ukraine «On Administrative Procedure», in terms of the legal consolidation of the principle of proportionality and the definition of public interest. Special attention is paid to the legal positions of Ukrainian scholars concerning the nature of public interest, as well as to international legal standards governing the admissibility of limitations of human rights during wartime, primarily the provisions of Article 15 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It is argued that public interest in the financial services sector cannot be reduced solely to a set of private interests, as it possesses an independent substantive nature and reflects the needs of the state, society, and territorial communities. The study concludes that effective state regulation of the financial services market under martial law requires the formation of a legal mechanism capable of ensuring a proper balance between public and private interests on the basis of the rule of law, legal certainty, and proportionality.

Keywords: principle of proportionality; public interest; private interest; state regulation; financial services market; martial law; financial security; public administration; legal regulation; balance of interests; regulator; financial sector.

Постановка проблеми. Проблематика реалізації принципів державного регулювання ринку фін ансових послуг крізь призму співвідношення публічного та приватного інтересів в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності в сучасних соціально-економічних та правових реаліях розвитку України. У правовій доктрині та теорії публічного управління традиційно виходять із того, що забезпечення, реалізація та захист публічного інтересу становлять одну з ключових функцій держави та базових цілей публічного управління. Водночас сучасні кризові процеси, зокрема запровадження обмежувальних заходів у період пандемії COVID-19, а згодом і введення воєнного стану у зв'язку з повномасштабною збройною агресією проти України, суттєво трансформували зміст і механізми реалізації публічного інтересу у сфері державного регулювання.

Умови воєнного стану обумовлюють посилення ролі держави у забезпеченні фінансової стабільності, економічної безпеки та безперебійного функціонування фінансової системи держави. За таких умов пріоритет публічного інтересу над приватним у сфері фінансових правовідносин, зокрема у сфері державного регулювання ринку фінансових послуг, стає об'єктивною необхідністю. Разом із тим навіть в умовах воєнного стану втручання держави у діяльність суб'єктів фінансового ринку має здійснюватися з дотриманням принципу співмірності (пропорційності), що передбачає збереження справедливого, розумного та оптимального балансу між публічними та приватними інтересами.

ISSN 3041-1254 Online

У цьому контексті виникає складна доктринальна та прикладна проблема визначення допустимих меж обмеження прав та законних інтересів учасників ринку фінансових послуг у процесі реалізації державної регуляторної політики. Така проблема проявляється у колізії між необхідністю забезпечення публічного інтересу, пов'язаного із захистом фінансової системи та економічної безпеки держави, і потребою гарантування прав та законних інтересів суб'єктів фінансового ринку. Вирішення зазначеної проблеми потребує вироблення науково обґрунтованих підходів до формування механізму державного регулювання, який би забезпечував ефективну реалізацію публічного інтересу без надмірного обмеження приватних прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державного регулювання ринку фінансових послуг, а також співвідношення публічних і приватних інтересів у механізмі реалізації державної політики є предметом наукових досліджень представників адміністративного, фінансового права, публічного управління та економічної науки. Теоретико-правові засади державного регулювання фінансового сектору, інституційні механізми функціонування фінансового ринку та особливості діяльності фінансових установ досліджувалися у працях В. Авер'янова, О. Барановського, Д. Гетманцева, Н. Внукової, С. Глібка, М. Крупки, В. Стельмаха, Т. Смовженко, В. Полюховича, А. Монаєнка, О. Музики-Стефанчук, Ю. Ковбасюка та інших. Водночас питання співвідношення публічного і приватного інтересів, а також застосування принципу пропорційності (співмірності) у публічно-правовому регулюванні висвітлювалися у працях Р. Мельника, Ю. Тихомирова, Т. Фулей та інших дослідників. У цих наукових роботах принцип співмірності розглядається як один із ключових інструментів забезпечення балансу між владними повноваженнями держави та правами суб'єктів приватної сфери.

Разом із тим аналіз наукових джерел свідчить, що проблематика забезпечення співмірності балансу публічних і приватних інтересів у механізмі державного регулювання ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану залишається недостатньо дослідженою. Це зумовлює необхідність подальшого комплексного наукового аналізу зазначеної проблеми з урахуванням сучасних безпекових та економічних викликів.

Метою статті є теоретико-правове обґрунтування ролі принципу співмірності у забезпеченні балансу публічних і приватних інтересів у механізмі державного регулювання ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану, а також визначення допустимих меж та форм втручання держави у діяльність суб'єктів фінансового ринку з урахуванням необхідності забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Згідно з п. 2 ч. 3 ст. 21 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» у процесі здійснення державного

регулювання та нагляду за діяльністю з надання фінансових і супровідних послуг Регулятор застосовує систему базових принципів, серед яких одним із ключових є принцип співмірності (пропорційності), який передбачає, що: «…державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання фінансових та супровідних послуг мають здійснюватися пропорційно, виходячи з мети державного регулювання та нагляду і необхідності забезпечення розумного балансу між приватними та публічними інтересами, з урахуванням ризик-орієнтованого підходу, а також обставин та умов конкретної ситуації (включаючи розмір надавача фінансових або супровідних послуг, види здійснюваної ним діяльності та притаманні їй ризики, фінансовий стан такого надавача фінансових або супровідних послуг і власників істотної участі в ньому)…» [1].

Вітчизняні науковці приділяють достатньо пильну увагу дослідженню проблематики публічних інтересів у різних галузях та здійснюють пошук балансу між публічними та приватними інтересами. Така увага до категорії «публічний інтерес» обумовлена її універсальністю та важливістю для правильного, оптимального та ефективного державного регулювання суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності. Адже, в основі будь-яких правовідносин знаходиться певний інтерес – реальні, життєві потреби їх учасників і саме вони визначають мету правового регулювання. В більшості проаналізованих наукових робіт публічний інтерес розглядається у діалектичній єдності з приватним інтересом, і це є логічним.

Пріоритетність суспільних та індивідуальних інтересів не є сталою категорією і може змінюватися під впливом різноманітних соціально-економічних та безпекових чинників, зокрема під час кризових явищ, таких як пандемія COVID-19, запровадження надзвичайного чи воєнного стану. У сучасних умовах введення воєнного стану в Україні спрямоване на запобігання загрозам національній безпеці, відсіч збройній агресії, захист суверенітету та територіальної цілісності держави. За таких обставин пріоритет публічного інтересу над приватним у низці сфер суспільних відносин є об’єктивно зумовленим, що може проявлятися у запровадженні державою певних обмежень щодо реалізації приватних прав з метою забезпечення суспільно значущих цілей.

У цьому контексті постає складна доктринальна проблема визначення допустимих меж обмеження прав людини та суб’єктів господарювання, яка розглядається крізь призму співвідношення приватного і публічного інтересів. Вирішення зазначеної проблеми передбачає формування науково обґрунтованих підходів до визначення алгоритмів діяльності органів публічної влади, спрямованих на ефективне досягнення та захист публічного інтересу в умовах воєнного стану.

Запровадження воєнного стану в Україні підкреслює виняткову значущість та пріоритетність публічного інтересу у різних сферах суспільних відносин,

зокрема й у сфері державного регулювання ринку фінансових послуг. Водночас навіть за умов повномасштабної війни державна політика має ґрунтуватися на дотриманні принципу співмірності, що передбачає забезпечення розумного, справедливого та пропорційного балансу між публічними та приватними інтересами.

На думку Р. Мельника, «віднесення того чи іншого інтересу до публічного не може бути постійним. Під впливом різних чинників ті чи інші інтереси можуть перетворюватися на публічні, а публічні переходити в розряд приватних. Іншими словами, мають здійснюватися перегляд та переоцінка тих чи інших інтересів на предмет можливості/неможливості їх віднесення до інтересів публічних. Це завдання є надзвичайно важливим для держави, яка сповідує принципи демократії та правової державності, бо розширювальне тлумачення категорії «публічний інтерес» може призвести до формування патерналістської держави, що під егідою захисту публічного інтересу буде втручатися у всі (багато) сфер життєдіяльності своїх громадян. З огляду на це, рішення про віднесення того або іншого інтересу до категорії публічного має бути належним чином обґрунтоване; держава (в особі відповідних органів чи посадових осіб) повинна пояснити необхідність такого кроку. Постійні і неналежним чином обґрунтовані зміни обсягу публічного інтересу можуть стати підставою для підозри держави (у широкому розумінні цього слова) у підтримці вузьковідомчих чи корпоративних цілей, які не мають нічого спільного із загальним благом» [2, с. 10].

Сучасна законодавча практика формує позитивну тенденцію модернізації правового механізму державного регулювання. З набранням чинності Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. на законодавчому рівні вперше у вітчизняній правовій системі було закріплена нормативна дефініція поняття «публічний інтерес». Так, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 2 зазначеного Закону, «…публічний інтерес – інтерес держави, суспільства, територіальної громади, а також важливі для великої кількості осіб інтереси та потреби…» [3].

Запровадження законодавчої дефініції публічного інтересу має важливе значення для розвитку національної адміністративно-правової доктрини та практики публічного управління. Унормування цього поняття створює правові передумови для більш чіткого визначення меж і підстав втручання органів публічної влади у сферу приватних прав та інтересів, а також сприяє формуванню єдиних підходів до застосування принципу пропорційності (співмірності) у процесі реалізації владних управлінських рішень.

Слід зазначити, що раніше на рівні законодавчих актів переважно використовувалася категорія «національні інтереси», тоді як змістовне наповнення поняття «публічний інтерес» тривалий час не мало чіткого нормативного закріплення. У зв’язку з цим встановлення змістових характеристик зазначеної

правової категорії здійснювалося переважно шляхом аналізу та узагальнення матеріалів судової практики.

Правова позиція ВСУ з цього питання свого часу була сформульована у постанові Великої Палати ВСУ від 13.02.2019 р. у справі № 810/2763/17 (К/9901/44258/18), в якій Велика Палата ВСУ пропонує під «публічним інтересом» розуміти «важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації. Тобто публічний інтерес є не чим іншим, як певною сукупністю приватних інтересів» [4]. Про визначальне значення публічного інтересу (а саме публічного інтересу відповідної територіальної громади) при розгляді публічно-правового спору йдеться також ще в одній постанові Великої Палати ВСУ у справі № 817/1678/18 від 05.06.2019 р. [5].

На нашу думку, тлумачення публічного інтересу виключно як сукупності приватних інтересів, яке відображене у правових позиціях ВСУ, видається дещо спрощеним та таким, що звужує змістовне наповнення цієї складної правової категорії. Такий підхід не повною мірою відображає багатовимірну природу публічного інтересу. По-перше, публічний інтерес органічно пов’язаний із державними та суспільними інтересами, які формуються у процесі реалізації функцій держави та спрямовані на забезпечення загального блага. По-друге, у певних ситуаціях публічний інтерес може не лише не збігатися із приватними інтересами окремих осіб, а й об’єктивно вимагати їх обмеження задля досягнення суспільно значущих цілей.

З цього приводу заслуговує на увагу позиція Л. Золотухіної, яка наголошує на тому, що «сутність публічного інтересу не може бути виражена як проста сукупність індивідуальних приватних інтересів, адже приватні інтереси можуть суперечити публічному інтересу, однак у такому разі пріоритетність у задоволенні повинна бути в останнього, адже належна реалізація публічного інтересу має своїм результатом досягнення високого рівня розвитку держави й суспільства» [6, с. 373]. Наведена позиція підкреслює складний і багатовимірний характер публічного інтересу, який не зводиться лише до агрегованої сукупності індивідуальних потреб.

Водночас визначення публічного інтересу як сукупності інтересів держави, суспільства, територіальної громади та таких інтересів і потреб, що мають значення для широкого кола осіб, не можна вважати вичерпним. Таке трактування не дає чіткого уявлення про основні ознаки, критерії та межі прояву публічного інтересу, що ускладнює формування ефективних механізмів його реалізації у сфері публічно-правового регулювання.

Зокрема, Б. Мельниченко пропонує розглядати публічний інтерес як «об’єктивно існуючу сукупність взаємообумовлених інтересів суспільства і держави, що забезпечує задоволення домінантних потреб пересічних громадян

ISSN 3041-1254 Online

та відповідає стану розвитку суспільства» [7, с. 400]. У цьому підході акцентується увага на взаємозв'язку державних і суспільних інтересів та їх спрямованості на забезпечення суспільного добробуту.

Визначаючи значення та змістове наповнення публічного інтересу у системі публічного управління, Р. Мельник зазначає, що «публічний інтерес виступає другим (наступним) пріоритетом для публічного управління після людини, її життя, прав і свободи. Розвиваючи сформульовану думку, науковець наголошує, що у тих сферах, які не стосуються прав і свобод людини безпосередньо; там, де права та свободи людини забезпечені, гарантовані та реалізовані; там, де йдеться про питання, що стосуються одночасно всіх і кожного – у цих випадках і за таких ситуацій публічний інтерес виступає імпульсом для публічного управління, приводячи його у постійний рух. Але, разом із тим, публічний інтерес і «зв'язує» публічне управління. При впорядкованому державному устрої суб'єкти публічного управління повинні дотримуватись публічних інтересів, виражених і встановлених у Конституції (наприклад, положеннями про цілі держави), у законах (у їх мотивах та з метою регулювання), у статутах чи інших обов'язкових документах, дотримуватися та реалізовувати їх» [2, с. 14].

Окрему увагу дослідженню особливостей публічного інтересу приділяє Р. Раімов, який формулює низку його специфічних ознак, відмежовуючи їх від характеристик приватного інтересу. Зокрема, науковець зазначає, що «публічний інтерес є невід'ємним від інтересів держави, однак може не співпадати з інтересами приватними; зміна вектору приватного інтересу повинно знаходити своє відображення в зміні публічного інтересу і навпаки; існують певні сфери господарської діяльності в яких унеможливлюється забезпечення дотримання публічного інтересу без втручання держави; під обов'язком держави щодо забезпечення публічного інтересу також слід розуміти забезпечення конституційних прав і свобод; у певних сферах економіки суб'єкт господарювання напряму забезпечує не тільки приватний а й публічний інтерес; публічність інтересу визначається сукупністю приватних інтересів; публічний інтерес є відображенням інтересу державного, як особливої форми організації суспільства, який націлений, у першу чергу, на самозбереження; публічним інтересом виступатиме будь-який приватний інтерес, під час реалізації якого, будуть задіяні певні права та свободи, щодо забезпечення яких держава має зобов'язання; права людини можуть за певних умов йти в розріз із публічним інтересом, а отже, вони не є ані основою, ані частиною такого інтересу» [8, с. 153].

Аналіз наведених Р. Раімовим характеристик публічного інтересу дає підстави стверджувати, що фінансовий сектор держави може розглядатися як одна із тих сфер господарської діяльності, у межах яких забезпечення публічного інтересу є неможливим без активного втручання держави. У цьому контексті фінансові установи, здійснюючи діяльність з надання фінансових послуг,

реалізують не лише власні приватні інтереси, пов'язані з отриманням прибутку, але й виконують важливу суспільну функцію, сприяючи стабільності фінансового ринку, формуванню ефективного конкурентного середовища та підтриманню належного рівня фінансової безпеки держави.

Отже, наведені наукові підходи свідчать про складний і багатовимірний характер публічного інтересу, який формується на перетині інтересів держави, суспільства та окремих соціальних груп і не завжди співпадає з приватними інтересами суб'єктів правовідносин. Саме тому у процесі реалізації державної регуляторної політики особливого значення набуває проблема встановлення справедливого та обґрунтованого співвідношення між публічними та приватними інтересами.

У цьому контексті ключову роль відіграє принцип співмірності (пропорційності), який виступає одним із фундаментальних принципів сучасного публічного права та механізму державного регулювання. Його сутність полягає у забезпеченні розумного балансу між цілями державного втручання та засобами їх досягнення, що передбачає недопущення надмірного обмеження прав та законних інтересів суб'єктів приватної сфери.

Застосування принципу співмірності набуває особливої актуальності у сфері державного регулювання ринку фінансових послуг, де держава, реалізуючи свої регуляторні повноваження, повинна забезпечувати фінансову стабільність та захист публічного інтересу, водночас дотримуючись належного балансу між потребами суспільства та правами учасників фінансового ринку.

Зміст принципу співмірності (пропорційності) на прикладі регулювання діяльності небанківських фінансових установ розкриває А. Попова, яка зазначає, що «…Регулятори ринків небанківських фінансових послуг приймають рішення або вчиняють дію пропорційно, тобто, дотримуючись необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення чи дія. На основі принципу співмірності (пропорційності) НБУ формує професійне судження, яке повинно враховувати не лише загальні обставини та умови конкретної ситуації (розмір надавача фінансових послуг, складність, обсяг, види, характер здійснюваних ним операцій тощо), але й організаційну структуру, профіль ризику та особливості діяльності надавача фінансових послуг як системно важливого та/або значимого (за наявності такого статусу), а також діяльність фінансової групи, до складу якої входить надавач фінансових послуг (ч. 5 ст. 21 Закону про фінансові послуги)…» [9, с. 375].

Наявність моделі розумного співвідношення між суспільними та індивідуальними інтересами є характерною ознакою функціонування демократичної держави та розвинутого громадянського суспільства. Водночас забезпечення належного балансу між публічними та приватними інтересами в умовах

повномасштабної війни в Україні становить надзвичайно складне завдання. Розв'язання цієї проблеми має як науково-теоретичне, так і практичне значення, особливо з огляду на те, що на сьогодні відсутні чітко визначені на нормативному рівні критерії досягнення такого балансу.

В умовах запровадження воєнного стану в Україні особливої ваги набуває публічний інтерес, який за своєю значущістю та інтенсивністю може об'єктивно набувати пріоритетного характеру порівняно з приватними інтересами. За таких обставин саме зміст та суспільна значущість публічного інтересу значною мірою визначають допустимі межі втручання держави у сферу реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Водночас навіть за умов надзвичайних викликів гарантування фундаментальних прав людини, а також закріплення позитивних зобов'язань держави щодо їх забезпечення на рівні національного та міжнародного права не виключає можливості тимчасового обмеження окремих прав. Таке втручання допускається виключно за наявності об'єктивної необхідності та в межах, визначених міжнародно-правовими стандартами.

Зокрема, відповідно до частин 1 та 2 статті 15 «Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено, що:

«1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від ст. 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від ст. ст. 3, 4 (пункт 1) і 7 …..» [10].

Таким чином, міжнародно-правові стандарти допускають можливість обмеження окремих прав і свобод людини в умовах війни або іншої суспільної небезпеки, проте такі заходи мають бути обґрунтованими, пропорційними та обмеженими виключно межами, зумовленими гостротою відповідної ситуації.

В умовах функціонування правової держави особливого значення набуває питання визначення допустимих меж втручання держави у сферу реалізації прав і свобод людини. Так, С. Погребняк зазначає, що «заборона надмірного державного втручання у свободу особи розглядається як аксіоматична вимога: держава має право обмежувати права людини тільки тоді, коли це дійсно необхідно, і тільки в такому обсязі, в якому її заходи будуть розмірними до переслідуваної мети» [11, с. 294]. Учений наголошує на фундаментальному принципі, який має бути визначальним під час прийняття рішень щодо встановлення обмежень чи заборон у сфері реалізації конституційних прав і свобод людини. Зміст цього

принципу, на його думку, охоплює три ключові складові: доречність, необхідність та пропорційність у вузькому розумінні.

Аналогічний підхід висловлює Р. Мельник, підкреслюючи, що «права та свободи людини можуть бути обмежені з посиланням на необхідність забезпечення публічного інтересу за одночасного виконання наступних умов:

– по-перше, мета, для досягнення якої обмежуються права та свободи людини, має бути легітимною. Мета буде вважатися легітимною за умови, якщо вона дозволена (допускається) конституцією, а також законами та/або випливає з їх положень;

– по-друге, відсутність прямої конституційної заборони на вчинення дій (рішень), спрямованих на досягнення тієї чи іншої мети;

– по-третє, обмеження прав і свобод людини, зокрема, й у разі необхідності забезпечення публічного інтересу, має бути здійснено з дотриманням принципу пропорційності. В законодавстві окремих країн вимога дотримання цього принципу фіксується на найвищому нормативному рівні. Тобто, одного лише «публічного інтересу» для вторгнення в приватну сферу недостатньо. Будь-які обмеження мають бути співмірним. Відповідно, неспівмірне обмеження прав приватної особи задля досягнення публічного інтересу є неприпустимим та позаправовим» [2, с. 14].

Теоретичне осмислення легітимності державного втручання в економічні процеси та співвідношення негативних і позитивних обов'язків держави щодо гарантування економічних свобод знайшло відображення і в наукових працях М. Савчини. Зокрема, у монографії «Правове регулювання та економічні свободи і права» зазначено, що «ідея втручання як легітимного впливу у сфері приватної автономії ґрунтується на тому, що найбільш ефективним гарантом прав людини є держава, одночасно виступаючи найпотенційнішим їх порушником. Тому таке втручання має мати належне обґрунтування, бути розумним, передбачуваним і не посягати на сутнісний зміст права» [12, с. 26].

З урахуванням сучасних викликів, у яких функціонує економіка України, зокрема її фінансовий сектор, заслуговує на увагу позиція І. Михасюка щодо специфіки державного регулювання економіки в кризових умовах. Учений підкреслює, що еволюційна трансформація стагнуючої та обтяженої кризовими явищами національної економіки може бути стимульована централізованою економічною політикою держави, яка іноді визначається як економічна диктатура. На його думку, необхідність застосування подібних інструментів державної політики в Україні, зокрема запровадження надзвичайного економічного режиму, може бути зумовлена тривалою системною кризою, що охоплює економічну, соціальну та політичну сфери та створює ризики масштабних соціальних потрясінь. У перехідний період така політика здатна забезпечити прискорену структурну модернізацію національного виробництва, підвищення його конку-

рентоспроможності та стимулювання економічного зростання. Водночас традиційні ринкові механізми державного регулювання та економічні інструменти структурної трансформації економіки, як правило, мають відкладений ефект і можуть супроводжуватися тимчасовим погіршенням соціально-економічних показників. Натомість централізована економічна політика здатна у більш стислий термін подолати негативні процеси, що сформувалися в період становлення ринкових відносин, а також забезпечити більш ефективне використання обмежених ресурсів держави, зокрема енергетичних та інвестиційних, і оптимізацію зовнішньоекономічних зв'язків [13, с. 14].

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило суттєву трансформацію механізмів державного регулювання різних сфер суспільного життя, у тому числі фінансового сектору. За таких умов одним із ключових завдань законодавця та органів публічної влади є забезпечення максимально можливого збереження співмірного балансу між публічними та приватними інтересами, що має ґрунтуватися на принципах справедливості, пропорційності, розумності та оптимальності. Саме в цьому контексті актуалізується доктринальна проблема визначення допустимих меж обмеження економічних прав і свобод, яка розглядається крізь призму співвідношення публічного та приватного інтересів.

Розв'язання цієї проблеми передбачає формування науково обґрунтованої моделі дій органів державної влади, спрямованої на ефективне досягнення та захист публічного інтересу в умовах війни. При цьому публічний інтерес у сучасних умовах безпекових викликів оцінюється державою як надзвичайно значущий, що об'єктивно впливає на характер і масштаби державного втручання у сферу економічних відносин.

На сьогодні Регулятор виступає ключовим суб'єктом забезпечення загального публічного інтересу на ринку фінансових послуг. Водночас інші учасники цього ринку - надавачі фінансових послуг та їх клієнти, зокрема споживачі - реалізують власні приватні інтереси, які можуть істотно відрізнятися між собою. У процесі функціонування фінансового ринку такі інтереси можуть узгоджуватися, взаємодоповнюватися або, навпаки, вступати у суперечність як між собою, так і з публічним інтересом. У теоретичному вимірі оптимальною є ситуація їх гармонійного поєднання, однак досягнення співмірного та пропорційного балансу між публічними і приватними інтересами в умовах воєнного стану є надзвичайно складним завданням.

Висновки. Принцип співмірності (пропорційності) є одним із засадничих принципів державного регулювання ринку фінансових послуг, який забезпечує досягнення збалансованого співвідношення між публічними інтересами держави та приватними інтересами учасників фінансового ринку.

Публічний інтерес у сфері фінансових правовідносин має комплексний характер і не може розглядатися виключно як сукупність приватних інтересів,

оскільки охоплює інтереси держави, суспільства та територіальних громад, спрямовані на забезпечення стабільності фінансової системи та економічної безпеки держави. Запровадження воєнного стану в Україні обумовило посилення ролі держави у регулюванні фінансового сектору, що зумовлює пріоритетність публічного інтересу та допускає можливість обмеження окремих економічних прав і свобод за умови дотримання принципу пропорційності.

Державне регулювання ринку фінансових послуг у сучасних умовах має здійснюватися з урахуванням необхідності забезпечення співмірного балансу між публічними та приватними інтересами, що передбачає легітимність цілей державного втручання, його необхідність та пропорційність. Удосконалення механізмів державного регулювання ринку фінансових послуг повинно бути спрямоване на забезпечення ефективного захисту публічного інтересу та фінансової стабільності держави при одночасному гарантуванні прав і законних інтересів учасників фінансового ринку.

Література:

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text

2. Мельник Р. Публічний інтерес у публічному управлінні: вихідні позиції доктринального розуміння і практичного застосування (за законодавством України та Казахстану). *Адміністративне право і процес.* 2022. № 2 (37). С. 5-20.

3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n77

4. Постанова Великої Палати ВСУ від 13.02.2019 р. у справі № 810/2763/17 (К/9901/44258/18). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/79883398

5. Постанова Великої Палати ВСУ від 05.06.2019 р. у справі № 817/1678/18. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=82420729&red=100003a3c338c818032d237b4943f062d34a4d&d=5

6. Золотухіна Л.О. Публічний інтерес як адміністративно-правова категорія: дис. … докт. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 486 с.

7. Мельниченко Б.Б. Основні підходи до розуміння сутності публічного інтересу як адміністративно-правової категорії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № -10. С. 399-401.

8. Раімов Р.І. Особливості публічного інтересу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 150-153.

9. Попова А.В. Мета та принципи державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг *Науковий вісник Ужгородського національного університету,* 2024. Серія «Право». Вип. 83. Ч. 1. С. 372-378.

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами): міжнародний документ від 04.11.1950 р. Дата ратифікації: 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

11. Погребняк С.П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики ЄСПЛ*: збірник наукових статей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 вересня 2012 р.). НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2012. С. 294-310.

12. Правове регулювання та економічні свободи і права : монографія / за ред. М. Савчина. Ужгород: Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с.

13. Михасюк І.Р., Косович Б.І. Інструментарій державного регулювання економіки України в часи викликів. *Економічний простір.* 2021. № 172. С. 13-18.

References:

1. Pro finansovi posluhy ta finansovi kompanii: Zakon Ukrainy vid 14.12.2021 r. № 1953-IX [On financial services and financial companies: Law of Ukraine dated 14.12.2021 No. 1953-IX]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua/laws. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text [in Ukrainian].

2. Melnyk, R. (2022). Publichnyi interes u publichnomu upravlinni: vykhidni pozytsii doktrynalnoho rozuminnia i praktychnoho zastosuvannia (za zakonodavstvom Ukrainy ta Kazakhstanu) [Public interest in public administration: starting positions of doctrinal understanding and practical application (under the legislation of Ukraine and Kazakhstan)]. Administratyvne pravo i protses - Administrative Law and Process, 2(37), 5-20 [in Ukrainian].

3. Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrayiny vid 17.02.2022 r. № 2073-IX [On administrative procedure: Law of Ukraine from 17.02.2022, № 2073-IX]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n77 [in Ukrainian].

4. Postanova Velykoi Palaty VSU vid 13.02.2019 r. u spravi № 810/2763/17 (K/9901/44258/18) [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of Ukraine from 13.02.2019 in case № 810/2763/17 (K/9901/44258/18)]. Retrieved from: https://verdictum.ligazakon.net/document/79883398 [in Ukrainian].

5. Postanova Velykoyi Palaty VSU vid 05.06.2019 r. u spravi № 817/1678/18 [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of Ukraine from 05.06.2019 in case № 817/1678/18]. Retrieved from: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=82420729&red=100003a3c338c818032d237b4943f062d34a4d&d=5 [in Ukrainian].

6. Zolotukhina, L.O. (2019). Publichnyi interes yak administratyvno-pravova katehoria [Public interest as an administrative-legal category]. Doctor's thesis. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

7. Melnychenko, B.B. (2023). Osnovni pidkhody do rozuminnia sutnosti publichnoho interesu yak administratyvno-pravovoyi katehorii [Basic approaches to understanding the essence of public interest as an administrative-legal category]. Yurydychnyi naukovyi electronnyi zhurnal - Legal Scientific Electronic Journal, 10, 399-401 [in Ukrainian].

8. Raimov, R.I. (2018). Osoblyvosti publichnoho interesu [Peculiarities of public interest]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal - Legal scientific electronic journal, 2, 150-153 [in Ukrainian].

9. Popova, A.V. (2024). Meta ta pryntsypy derzhavnoho rehuliuvannia rynkiv nebankivskykh finansovykh posluh [Goals and principles of state regulation of non-bank financial services markets]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series Law*, issue 83, part 1, 372–378. [in Ukrainian].

10. Konventsiia pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy): mizhnarodnyy dokument vid 04.11.1950 r. Data ratyfikatsiyi: 17.07.1997 r [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols): international document from 04.11.1950. Ratification date: 17.07.1997]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

11. Pohrebnyak, S.P. (2012). Pryntsyp proportsiynosti v ukrayinskiy yurydychniy praktytsi ta praktytsi YESPL [The principle of proportionality in Ukrainian legal practice and the practice of the ECHR]. Pravove zabezpechennia efektyvnoho vykonannia rishen i zastosuvannia praktyky YESPL: zbirnyk naukovykh statey mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 15 veresnya 2012 r.) - Legal support

for the effective execution of decisions and the application of the practice of the ECHR: collection of scientific articles of the international scientific-practical conference (Odessa, September 15, 2012). Odesa: Phoenix, 294-310 [in Ukrainian].

12. Savchyna, M. (2020). Pravove rehulyuvannya ta ekonomichni svobody i prava [Legal regulation and economic freedoms and rights]. Uzhhorod: Vydavnytstvo «RIK-U» - Publishing house «RIK-U» [in Ukrainian].

13. Mykhasyuk, I.R., Kosovych, B.I. (2021). Instrumentariy derzhavnoho rehulyuvannya ekonomiky Ukrainy v chasy vyklykiv [Toolkit for State Regulation of the Economy of Ukraine in Times of Challenges]. Ekonomichnyy prostir - Economic Space, 172, 13-18 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 06.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.03.2026